

Heeft het klimaat- en energiebeleid een schoktherapie nodig?

Aviel Verbruggen – hoogleraar, Universiteit Antwerpen (www.avielverbruggen.be)

Erik Laes – vrij medewerker, Universiteit Antwerpen

Het schokkende begin van de 21ste eeuw

Nogal wat milieudenkers en –activisten zetten aan het begin van de 21ste eeuw in op de wereldwijde transformerende macht van een aantal min of meer recente schokken. Wolfgang Sachs ziet in de klimaatchaos, de 'peak oil' en de crisis van de biodiversiteit een opportuniteit voor de instap naar een spaarzame en op zonne-energie gebaseerde maatschappij (zie het artikel "Klaar voor de toekomst" in vorig Oikos-nummer). De klimaat- en energieschok, gecombineerd met de recente financiële crisis, zijn volgens Sachs de factoren die het verschil zullen maken tussen een duurzame vorm van kapitalisme (of 'capitalism 3.0') als opvolger van de onduurzame varianten: het rauwe kapitalisme van de 19de en begin 20ste eeuw ('capitalism 1.0') en de sociaal (maar niet ecologisch) gecorrigeerde versie na W.O. II ('capitalism 2.0').

Dat maatschappelijke problemen vaak pas de politieke agenda halen als gevolg van plotse onverwachte gebeurtenissen, crises of 'schokken' is oud nieuws. Al in 1972 poneerde de Amerikaanse econoom Antony Downs dat de publieke aandacht voor sommige types van maatschappelijke problemen (waaronder de milieuproblemen die hier centraal staan) een cyclisch verloop kent (hij noemt dit de *issue attention cycle*) (Downs 1972). Na een eerste fase, waarin het probleem enkel bekend is binnen een beperkte kring van 'ingewijden' (wetenschappers, maatschappelijke groepen, ...) (*pre-problem stage*), is volgens Downs een tweede fase (*alarmed discovery*) nodig – een fase waarin het probleem door een 'serie van dramatische gebeurtenissen' onder de publieke aandacht wordt gebracht – om het ook effectief op de publieke agenda te katapulteren. Kenmerkend voor deze fase is echter ook dat de *alarmed discovery* onmiddellijk verbonden wordt met een *euphoric enthusiasm* omtrent de mogelijkheid om het probleem in kwestie ook effectief aan te pakken. Politici laten zich immers graag van hun meest daadkrachtige kant zien t.o.v. het electoraat.

Wij willen in deze bijdrage even stilstaan bij de recente schokken en de vermeende positieve effecten daarvan. Is er wel zoiets als een 'klimaatschok' of een 'energieschok'? En waaruit bestaan die 'schokken' dan precies? Hebben we klimaat- en energieschokken nodig om de nodige structurele veranderingen in onze westerse 'way of life' door te voeren? Hoe interageren die schokken (als ze er al zijn): versterken ze elkaar of werken ze elkaar tegen? En leidt de interactie tussen die schokken automatisch tot het juiste beleidsantwoord? We moeten ons deze vraag wel degelijk stellen: Downs stelt immers dat na de *alarmed discovery & euphoric reaction* (fase 2) de aandacht voor een maatschappelijk probleem vaak een stille dood sterft (fase 4 en 5: *gradual decline of intense public interest* en *the post-problem stage*), nadat de kosten of noodzakelijke opofferingen om het probleem effectief aan te pakken duidelijk zijn geworden (fase 3: *realising the cost of significant progress*). Met andere woorden: hoe kunnen we duurzame oplossingen voor het klimaat- en/of energieprobleem bedenken en uitvoeren, los van de vaak vluchtige publieke en/of politieke agenda – en de opiniemakerij van auteurs die daar handig op inspelen¹?

Het 'shokeffect' – een filosofische analyse

De Franse filosoof Jacques Derrida heeft zich in zijn omvangrijke oeuvre veelvuldig over het fenomeen 'schok' gebogen. Naar aanleiding van een recente schok 'van eerste orde' – de aanslagen op het World Trade Center en het Pentagon in de Verenigde Staten op 11 September 2001 – heeft hij zijn ideeën tijdens een uitgebreid interview op een heldere manier verwoord (Habermas en Derrida 2004). Op basis van deze tekst vatten wij in deze paragraaf kort zijn ideeën samen vooraleer ze te betrekken op de klimaat- en energieproblematiek.

Een 'schok' is volgens Derrida eerst en vooral per definitie iets wat eenmalig gebeurt. Een schok markeert 'iets' wat *unprecedented* ('weergaloos', 'zonder voorgaande') is, iets wat nog nooit als dusdanig in de geschiedenis is voorgekomen. Het minimale teken hiervan is dat een datum in de geschiedenis wordt gemarkeerd. Een 'datum in de geschiedenis markeren' (bv. 'September 11') vooronderstelt dat 'iets' gebeurt voor de eerste en laatste keer, 'iets' waarvan we nog niet weten hoe we het moeten thuisbrengen, bepalen, analyseren, enz.; maar dat 'iets' staat voortaan wel als een onuitwisbare gebeurtenis in het gemeenschappelijke archief van onze 'universele kalender' ingetekend. En hoewel niemand het schokeffect precies kan duiden, wordt dat effect toch schijnbaar op onmiddellijke wijze door iedereen op dezelfde manier aangevoeld; het loutere feit van het verwijzen naar die 'universele datum' creëert een schijnbare overeenstemming tussen iedereen die die verwijzing hanteert. Een authentieke schok betekent dus dat 'iedereen' onmiddellijk aanvoelt dat er 'iets' heeft plaatsgevonden, we hebben

¹ Zie in dat verband de oppervlakkige en vaak foute analyses in het boek "Econoshock" van Geert Noels (Noels 2008).

ook collectief het gevoel dat we het 'niet hebben zien aankomen' en dat er bepaalde verregaande consequenties zullen verbonden zijn aan de 'shok', zonder dat we die op dat moment al onmiddellijk kunnen benoemen. Zo is 'een daad van internationaal terrorisme' bijvoorbeeld allerminst een scherp omlinnend begrip dat ons in staat zou stellen om te duiden wat er gebeurde op 11 september 2001 en greep te krijgen op de werkelijkheid. Tegelijk waarschuwt Derrida ons ook onmiddellijk dat het heel moeilijk (zoniet onmogelijk) is om vast te stellen of iets nu precies een schok is in de zin die hierboven uiteengezet werd. In deze gemediatiseerde tijden is het namelijk onbegonnen werk om uit te maken of iets nu werkelijk een 'spontane', 'directe' indruk op de mensen maakt, of dat dergelijke indruk in grote mate gecreëerd wordt door de 'politiek-mediatische machine' (vandaar het veelvuldig gebruik van het woord 'schijnbaar' in de bovenstaande zinnen). Het volstaat hier ook weer te denken aan 11 september, en daartegenover de voorbeelden van V.S. staatsterrorisme te stellen (die andere 11 september, namelijk in 1973: de moord op Allende door Chileense militairen met steun van de CIA) die niet als een 'shok' werden aangevoeld in de westerse wereld, en niet als een universele datum gemarkeerd staan in ons collectief archief – hoewel van eenzelfde traumatiserend gehalte voor de Chileenen als 11 september 2001 voor de New Yorkers.

Het zou echter verkeerd zijn te denken dat het 'trauma' dat veroorzaakt wordt door een schok enkel bestaat uit het (bewust of onbewust) verwerken van de herinnering aan de eenmalige gebeurtenis die haar veroorzaakte. Wat werkelijk 'shockerend' is aan een schok ligt volgens Derrida niet enkel in het verleden (hetgeen gebeurd is), maar het feit dat wat zich voorgedaan heeft nog maar een voorbode is van iets 'veel ergers' dat nog in de toekomst in het verschiet ligt. Het echte trauma bestaat eruit dat we niet weten of en hoe het gebeurde zich eventueel nogmaals in de toekomst zal voordoen: hoewel het eigen is aan een shockerende gebeurtenis dat we die ons proberen toe te eigenen (in de zin van proberen te begrijpen of duiden wat er gebeurd is, bepaalde verwachtingen ontwikkelingen, enzovoort) blijft dergelijke toe-eigening steeds op een bepaalde manier onvolledig. Vandaar dat Derrida ook spreekt van een soort 'bezwering': het ritueel herhalen van de datum (door er veelvuldig naar te verwijzen) heeft als functie om zowel de angstaanjagende gebeurtenis als de eigen machteloosheid daar tegenover uit te bannen. Tenslotte draagt het ongrijpbare element van een schok ook het gevaar met zich mee dat die schok uiteindelijk op termijn als iets vluchtigs of zelfs onwerklijks verschijnt, gedegradeerd wordt tot slechts 'een gebeurtenis onder vele andere' en uiteindelijk verdrongen of vergeten wordt (hier loopt Derrida's analyse parallel met wat Downs voorop stelt).

Samenvattend: de beste indicator van een schokeffect is de duiding ervan met behulp van een (door 'iedereen' herkenbare) datum. Vervolgens moeten we ons ook proberen een beeld te vormen van wat nu precies het mogelijk 'angstaanjagende' effect van de schok is – een effect dat altijd ook op de toekomst betrekking heeft. We moeten ook attent zijn voor het voorkomen van 'mantra's' – rituele bezweringen die een gebrek aan effectieve daadkracht proberen te verdringen. En bovenal moeten we in het geval van 'echte' of 'vermeende' schokken de tijd nemen om grondig te analyseren welke houding we er best tegenover aannemen, zonder te vervallen in paniek of fatalisme.

Energie en Beschaving

Energie is een slecht begrepen, abstract begrip, maar geen mens kan leven zonder continue energie te gebruiken in zeer diverse vormen. Energie is een eeuwige metgezel voor het individu en dus voor samenlevingen. De band tussen energiegebruik (Welke energie? Hoeveel? Voor welke doeleinden?) en beschavingen is zeer innig, met technologie als tussenschakel. De industriële beschaving steunt overwegend op het gebruik van fossiele brandstoffen (steenkolen, aardolie en aardgas, samen meer dan 85% van de mondiale commerciële energie vandaag). Het gemakkelijk en gratis putten uit deze erfgoederen stimuleert een snelle groei, die na W.O. II is ontaard in een wildgroei voor de rijken (1/5 van de wereldbevolking), in een precare ontwikkeling voor 3/5 matig bedeeden en in scherpe armoede voor 1/5 armen in deze wereld (UNDP, 2007). De onvoorstelbare rijkdom van de fossiele voorraden zonne-energie opgeslagen in het verleden werd en wordt naar economische en ethische normen slecht beheerd.

De oliecrisis van 1973-1979

In 1973 breekt een oliecrisis uit (aanleiding was de Yom Kippoeroorlog van Israël met zijn buurlanden). Omdat voordien de vraag naar olie jarenlang sterk groeide door blijvend lage prijzen, was het aanbod van olie achterop geraakt: prijsstijging is dan onvermijdelijk. Verwende consumenten ervoeren deze veelvoudige prijsverhoging als een grote schok en bedreiging, hoewel het vooral een marktcorrectie betrof. Politieke factoren (embargo tegen bepaalde landen) en kritiek op de exponentiële groei van bevolking, consumptie, vervuiling, uitputting, e.d. (Grenzen aan de Groei, 1972), verhoogden de impact van de oliecrisis in 1973.

Het beleid zocht alle heil in een verhoogd en verzekerd aanbod. Alle energiesectoren voelden zich geroepen om de energiecrisis op te lossen door meer aan te bieden. Het formele energieplan van België wou de steenkolenwinning in Limburg opdrijven van 4 naar 10 miljoen ton/jaar, de nucleaire productie expanderen met jaarlijks een extra 1300 MW mastodont centrale vanaf 1983 na de ingebruikname van Doel 4 en Tihange 3. Overhaast werd een 20-jarig gascontract met Algerije aan een te hoge prijzen afgesloten. Een onwezenlijk olieraffinerijproject in het Luikse (Ibramco) kwam op tafel, en toen dit niet levensvatbaar bleek werd toch een geldverterend olieleveringscontract met de Saoudis afgesloten. De energiegebruiker ging op zoek naar besparingen en meer energie-efficiëntie, maar op korte termijn was er niet veel technologie te koop op dit vlak.

In 1979 veroorzaakte de Iraanse Islamitische revolutie een plotse daling van de olie-uitvoer. De olieprijs veerde viervoudig omhoog en zo ook de facturen van de eindgebruikers. Wat we meer betaalden ging via de energiemultinationals over de grens, voor een groot deel naar de OPEC landen maar ook naar bevriende landen die fossiele brandstoffen winnen (Nederland, Noorwegen, Verenigd Koninkrijk). De plotse en drastische verarming van de betalende wakkerde de inflatie aan en verbreedde de recessie die sinds 1973 op en neer ging. De recessie deed de energievraag teruglopen door een lagere economische activiteit. Belangrijker was de reactie van de talloze eindgebruikers op de gestegen facturen. Door het wijdverbreide geloof dat de energieprijzen nu voor altijd hoog zouden blijven en door het krimpen van de budgetten ten gevolge van de slechtere tijden, gingen eindgebruikers op zoek naar oplossingen om de eigen energiefactuur te doen dalen door een verhoogde energie-efficiëntie. In tegenstelling tot 1973 toen de energiecrisis zich als een donderslag bij heldere hemel manifesteerde, waren zes jaar later wel al een aantal (zij het eerder primitieve) technieken en oplossingen voor efficiënter energiegebruik beschikbaar. Ontwikkelaars en investeerders zagen een markt in meer efficiënte apparaten, producten en oplossingen waar ze na 1973 aan begonnen waren maar geen vaste grond voor vonden in de weifelende prijzen tussen 1973 en 1979. Een deel van de eindgebruikers (huishoudens, bedrijven) maakte daar snel gebruik van, ook geholpen door overheidsinformatie en steun. De kansen om efficiënter om te gaan met energie lagen voor het grijpen. Het resultaat was een daling van het energiegebruik (Figuur 1). Niet enkel duurdere olie en fossiele brandstoffen bonden in, ook de vraag naar elektriciteit daalde in België.

Analyse van een oliecrisis

Hoge prijzen en verwachtingen dat ze hoog zullen blijven tot nog stijgen, stimuleren niet enkel de eindgebruikers tot meer efficiëntie. Ook de energieaanbieders zagen grote winstmogelijkheden voor de neus. Veel van die aanbodexpansie heeft de belastingbetaler veel geld gekost zonder positief resultaat, zodat we het gelukkigst mogen zijn met de projecten die het snelst mislukten. Niet alleen was er geen behoefte aan extra capaciteiten aan de aanbodzijde, ook veel bestaande installaties draaiden op deellast of lagen stil (bv. rijen nuttelose olietankers in de Noorse fjorden; bv. meer dan 50% overcapaciteit in elektrische centrales in België). Onderbezetting van installaties voor commercieel energieaanbod snijdt financieel hard in de rendabiliteit omdat een groot deel van de uitgaven afhangt van gedane investeringen en dus onvermijdbaar is. Energieleveranciers kunnen de dalende rendabiliteit enkel stoppen door de verkoop terug op te schroeven, zonedig door een tijd met verlies te verkopen als maar al een deel van de vaste uitgaven te recupereren valt.

In de schaarbeweging van enerzijds een verminderde vraag door hogere efficiëntie en anderzijds een verhoogd aanbod dat afzet zoekt, kan de prijs niet anders dan dalen. De verlagende prijs frustreert beide zijden van de markt, maar de reactie is verschillend. De leveranciers vinden het niet leuk dat lagere prijzen de geanticiperde winsten niet zullen bevestigen, maar beseffen dat dit helpt de onderbezetting van de installaties ongedaan te maken. Energie verkopen is hun broodwinning en ze nemen er een tegenslag bij. Aan de vraagzijde zien de kampioenen van de energie-efficiëntie de feitelijke rendabiliteit van hun efficiëntie-investeringen verder en verder zakken onder de berekende waarde door het afbrokkelen van de energieprijs. Het product van energieprijs maal bespaarde energie geeft immers de financiële opbrengsten van elke efficiëntie-investering. Zij die geen efficiëntie-inspanning leverden, voelen zich door de prijsontwikkeling in het gelijk gesteld, al zijn ze *de facto* vrijbuiters op de rug van de efficiënte soortgenoten. Energie-efficiëntie gaat de schuif in voor vele jaren, ook omdat er ondertussen andere meer winstgevendende activiteiten op tafel komen, bv. een reisbureau openen om de toenemende vraag naar vliegtuigtickets te bedienen.

Snel genezen door de korte energie efficiëntiekuur (1979-1984) maakt de wereld zich op voor de grootste economische wildgroei ooit beleefd, ondersteund door een stijgend commercieel energiegebruik. De orgie zal bijna 20 jaar aanhouden.

Lessen van gisteren

De lessen uit deze 'testperiode' zijn zeer divers:

- De overheid voelt zich verlost van de last van een stagnerende economische groei; de betalingsbalans herstelt zich, de inflatie is bedwongen. Energie is uit de aandacht en de overheid laat de energiebedrijven weer volledig vrij spel.
- Energiegebruikers passen zich aan de nieuwe condities aan: lagere prijzen verantwoordt meer gebruiken (zie de opkomst van luxeauto's met hoog vermogen, de explosieve groei van de vliegreizensector, enz.). Ze gooien de verworven efficiëntieverbeteringen niet weg, maar besteden de opbrengsten ervan aan uitbreiding van de consumptie (meer auto's die meer kilometers rijden, meer vliegvakanties). De doorbraak van de efficiëntietechnologie blijft sudderen.
- Wetenschappers analyseren de ervaring foutief door geen onderscheid te maken tussen hoge energieprijzen door buitenlandse belangen gezet enerzijds en anderzijds hoge prijzen via binnenlandse taksen met recyclage van de ingezamelde taks gelden. Ze leggen de klemtoon op de economische recessie ten gevolge van de eerste soort hoge energieprijzen en bevestigen politici en burgers in hun kortzichtige anti-energietafsen visie.
- Energiemonopolies hebben de efficiëntie testfase wél goed begrepen: 1) hun monopolie macht en winst zijn aantastbaar door een ononderbroken, steeds opgaande verhoging van de energie-efficiëntie; 2) zulke efficiëntie verbetering is alleen mogelijk als de eindprijs van alle energiedragers ook ononderbroken, steeds opgaande verhogingen kent; 3) het enige instrument dat de omslag kan sturen, is een doordacht energieheffingenbeleid met zorgvuldige recyclage van de opbrengsten in de economie om bv. onderzoek en ontwikkeling te steunen, taksen op verdienstelijke goederen te verminderen, en zo het draagvlak voor steeds hogere energietaksvoeten intact te houden; 4) taksombouw vereist een deskundige en onafhankelijke overheid; dus via een goed geoliede lobbycampagne maken de monopolies eventueel initiatiefnemende overheden vleugellam.

Twee verdere gevolgen bepalen de energie- en klimaatgeschiedenis tot op heden, en verklaren het stagnerende energiebeleid.

Ten eerste, de energiebedrijven zetten een doeltreffend, efficiënt en rechtvaardig beleid van energietaksombouw op de zwarte lijst, en smeden daarrond een brede coalitie met eindgebruikers en hun organisaties (tegen hogere energieprijzen), overheden (vermijd onpopulaire beslissingen), bedrijven en financiers (geen strobreed in de weg voor de wildgroei; gevaar van de internationale concurrentie), wetenschappers en media (taksen zijn verstorend, niet leuk; subsidies zijn positief), enz. Voorstellen van politici en overheden die toch de rationaliteit van taksen op de agenda zetten, kennen een roemloos einde: het energietaks voorstel van Jimmy Carter, het EU energie/CO₂ taksplan, de autobrandstoftaksen van de Duitse Groenen. De politici zijn gewaarschuwd. De literatuur neemt de agenda van deze coalitie over: energietaksen zijn niet populair en daarom niet toepasbaar (Prins and Rayner 2007, p. 973). Punt, andere lijn.

Ten tweede, vanuit het oogpunt van een duurzame energievoorziening met vooruitziende voorzorg voor tragische risico's zoals klimaatverandering en nucleaire catastrofes, betekent het versneld afbreken en opbergen van het pas geboren efficiëntie experiment een gemiste kans, misschien wel een vermoorde toekomst. Het kortzichtig egoïsme van de babyboom generatie kan en zal alleen afkeur oogsten.

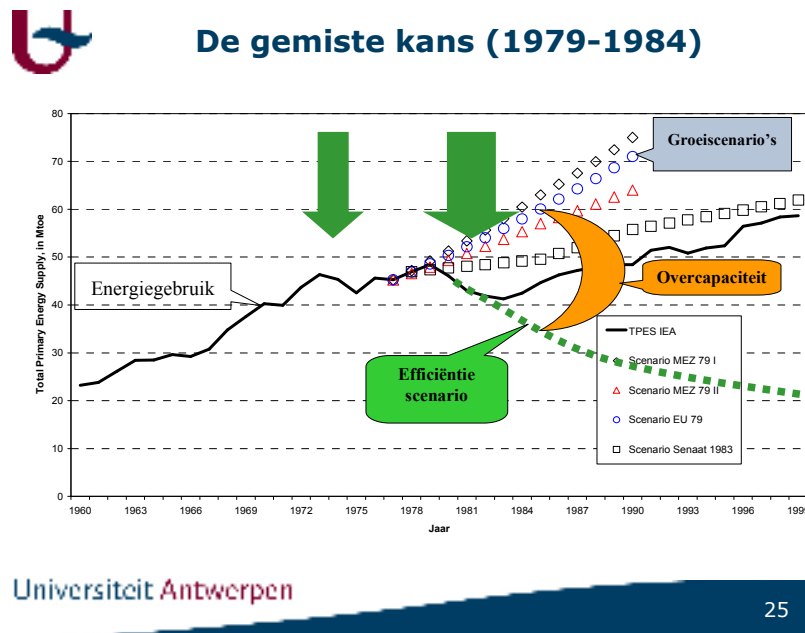
Figuur 1 toont het energiegebruik in België over de jaren 1960-2000 met aanduiding van de twee oliecrisis en enkele modelvoorspellingen die de gangbare praktijken extrapoleren. De vier curven in geometrische tekens boven het nadien geobserveerde energiegebruik (de volle lijn) stippelen het expansiepad voor het aanbod uit. Na de efficiëntie impact van 1979-1984 gaat het gebruik terug stijgen, maar veel langzamer dan de energiebedrijven hadden voorzien: de overcapaciteiten in het aanbod zijn een zwaarwegend feit. Maar welke feitelijke evolutie van het energiegebruik hadden we gekend indien de pas geboren efficiëntie technologie niet was gestuit, maar in volle kracht ontwikkeld om de productie- en consumptiesystemen duurzaam te maken? Extrapolatie van de in 1979 gestarte trendbreuk is de streepjescurve in figuur 1 dalend naar een laag niveau van commercieel energiegebruik. De efficiëntietechnieken die anno 2008 weer het nieuws halen, waren anno 1988 al toegepast met nieuwe en betere versies of totaal andere vindingen in de labo's.

De verloren kwarteeuw sinds de testperiode 1979-84 is nefaster dan louter de opgelopen achterstand in technologische innovatie in het domein van de energie-efficiëntie. Door gebrek aan de juiste controle en sturing van de energiemarkten is de energie-economie verder scheefgegroeid tot een omvang en verspreiding die steeds moeilijker te helen is. De risico's van de klimaatverandering en van de atoomcyclus zijn nu erg bedreigend, en belangrijke menselijke en economische middelen zijn al nodig om de veroorzaakte risico's in te dijken en het hoofd te bieden (IPCC, 2007).

Boeken kunnen niet beschrijven hoe laaggeprijsde netelektriciteit en brandstoffen, in het bijzonder olie, onze maatschappij en de wereld vorm hebben gegeven de laatste vijftig jaar. Alle instituties, structuren, gewoonten en

waarden zijn er ingrijpend tot onherkenbaar door veranderd. De levenswijze van iedere mens wordt er door beïnvloed ("Vertel me je energiegebruik, en ik zeg wie je bent").

Figuur 1: Feitelijk energiegebruik in België (1960-2000), geplande aanbodsscenario's en een duurzaam energiepad doorgetrokken uit de efficiëntietest van 1979-84.

Universiteit Antwerpen

25

Situatie vandaag: een remake van 1979-1984

Sinds 2004 speelt zich een remake van de energie- en milieucrisis van de jaren 1970 voor onze ogen af: praktisch hetzelfde script maar met deels andere spelers en tegen een ander decor. De extra stijging van de vraag naar olie komt nu van Aziatische en vooral Chinese mirakels, uitvergrote kopieën van de Westerse wildgroei. Weer hebben we een periode van twintig jaar stabiele, lage olieprijsen achter de rug (1984-2004), waardoor de oliewinning geen grote investeringen aantrok, met bovendien 90% van de feitelijke winning in genationaliseerde monopolies met laagtechnologische middelen en in landen met veel andere prioriteiten (waaronder een grote scheut obscene consumptie voor haar elites). Dit leidt tot de oliekrachte van de jaren 2004-2007, en de onvermijdelijke stijging van de olieprijs, verder opgejut in 2008 door speculatie.

Aanpak vandaag: herhaling van de foute keuzes?

Oppervlakkige nieuwlichters in energieland komen weer aandragen met dezelfde uitleg en oplossingen als in de jaren 1970-80: "peak-oil staat voor de deur en is welkom als schokstok om ons oliegebruik te beperken; de energieprijzen zullen vanaf nu blijven stijgen en hoge energieprijzen zijn goed voor het milieu want mensen gaan zuiniger om met energie; alle opties aanpakken waaruit energie te knijpen is: derde kans voor de atoomenergie, opleving van de steenkolen in het jasje van clean coal, meer aardgas vanuit Poetin-land, enz.". De analyse is fout en de adviezen zijn fout, en de wereld gaat verder bergaf op een dood spoor.

Omdat energie de bloedsomloop van de beschaving is, moeten we de gemiste kansen van de vorige crisis juist analyseren om voor de 21ste eeuw de juiste beslissingen te nemen, op de overvolle wereldscène tegen een sterk veranderd decor. Enkele hoofdlijnen:

1. Een obese patiënt geneest niet met meer vetten en suikers: de wildgroei komt door een teveel aan commerciële energie, niet door te weinig. De wereld moet afkikken van overdosissen fossiele brandstoffen.
2. 'Peak oil' is een wijkende schim: de aarde bevat nog duizenden (enkele tienduizenden) miljard ton (Gt) koolstofvoorraden olie, gas, steenkolen; voeding voor nog eeuwen wildgroei. Als de energiemonopolies een hogere prijs per ton bekomen, kunnen ze steeds verdere en vuilere voorraden opdelven voor een doorstart (waar alle politici naar snakken met smakken miljarden euro/dollar).

3. Het oliebad van de rijke landen zal niet vanzelf droog vallen. Wel zal uit de kraan steeds vuilere olie stromen die meer zuivering vraagt. Maar het echt nijpende probleem ligt bij de afloop: die is hopeloos verstopt. De atmosfeer is overbeladen met de ~200 Gt koolstof uitstoot door de mens bovenop de ~600 Gt natuurlijk aanwezig bij het begin van de industriële groei. Het sluikestorten van ~200 Gt in de atmosfeer ontketent al een onheilspellende klimaatverandering (IPCC, 2007); waar kunnen we met de duizenden supplementaire Gt heen?
4. "Drastisch en dringend" handelen is nodig (Stern, 2006). Drastisch, want tegen 2050 moet de mondiale energie-economie praktisch koolstofvrij zijn. Dringend, want veertig jaar is een uiterst korte periode voor een dergelijke technologisch-industriële-maatschappelijke ommekeer, waarbij foute beslissingen tientallen jaren blijven wegen.
5. Koolstofvrije energie? Er zijn maar twee opties: de massale atoomenergie of de hernieuwbare energie. Atoomenergie als heraut en gangmaker van het obese onduurzame energiegebruik van de post-W.O. II periode, is een schijnbare oplossing. Het is een falende, verroeste technologie met risico's van een andere soort maar even bezwendend als de risico's van de klimaatverandering. Al twee keer is er massaal op gegokt ("atoms for peace" in de jaren 1950-60, oplosser van de oliecrisis in de jaren 1970-80) met weinig positief resultaat, wel met een zware erfenis aan eeuwige risico's en problemen.
6. Hernieuwbare energie dan? Dit is een duurzame oplossing, maar niet erg geschikt om onze obese energiehonger te stillen. Hernieuwbare energie is diffuus en wispelturig, en daardoor erg duur om te oogsten en op te slaan. Het kan alleen een totaaloplossing bieden als we uiterst efficiënt met energie leren omgaan, wat ook onze productie- en consumptiewijzen belangrijk zal veranderen. Technologisch is dit allemaal mogelijk, maar de prijs ervan is vooraf en volledig te betalen (en niet op de natuur en toekomst afwentelbaar zoals we gewoon zijn met de fossiele brandstoffen en de atoomenergie).
7. Huishoudens, bedrijven en alle andere gebruikers gaan commerciële energie pas veralgemeend en blijvend efficiënt aanwenden als de prijs ervan veralgemeend en blijvend stijgt, zodat de druk van de energiefactuur voelbaar wordt en blijft. Hoge eindprijzen van commerciële energie zijn de eerste trap van de raket die dringend de ether in moet om hernieuwbare energie tegen 2050 'in orbit' te brengen. Moeten we ons dan toch gelukkig achten met de hoge olieprijs van de zomer 2008? Allesbehalve. Hoge olieprijs zijn een slechte zaak: ze leveren reusachtige winsten aan de energiemonopolies om met nog meer en vuilere oliebronnen en atoomenergie de energie-obesitas te bestendigen en uit te breiden.
8. Hoge energieprijzen voor de gebruikers moeten komen van doordachte taksombouw. Dit betekent: weg met subsidies voor risicovolle systemen, de ware energiefactuur aanrekenen en de opbrengsten recycleren om de efficiënte en duurzame energie-uitvindingen en -investeringen te bekostigen. Zonder die taksombouw zal de burger meer dan dubbel betalen: een keer aan de monopolies (die nog meer onduurzaamheid opwerpen) en een keer voor de duurzame oplossingen. Taksombouw is tegengesteld aan taksverhoging, en een zegen voor de duurzame economie. Niet te verwonderen dat de krachten van de onduurzaamheid sinds 1983 een fatwa tegen de duurzame taksombouw hebben afgekondigd. Maar de raket van duurzaamheid vertrekt niet als de onderste trap – de juiste prijszetting - niet in werking treedt.
9. Duurzame hernieuwbare energie en duurzame ontwikkeling zijn intens verweven. De een kan niet zonder de ander; ze zijn mekaars voorwaarde en gevolg. Dit is nog niet tot de geesten doorgedrongen, en de pogingen om hernieuwbare energie als nieuwe wijn in de oude zakken van de wildgroei economie te gieten, is tot verzuring gedoemd.
10. Het oude paradigma van de wildgroei is vastgelopen. Hoe erg we ook spartelen, de atmosfeer is bomvol, overbeladen met koolstof. De fossiele brandstoffen moeten we in de bodem laten zitten. Diffuse en wispelturige hernieuwbare energie met de technologie van de toekomst getemd, zijn goed geschikt om een economie op mensenmaat te bedienen, maar de megalomane torens van Babel worden onleefbaar.

Werk aan de winkel

Duurzame Ontwikkeling is meer dan twintig jaar geleden hoog op de mondiale agenda geplaatst door het Brundtland rapport (WCED, 1987). De volle inhoud hiervan is ingrijpend revolutionair: drastisch en dringend een nieuwe wereld bouwen. Het begrip is daarom tot in het oneindige misbruikt door wie deze veranderingen tegenhouden. Er is wel degelijk sprake van een 'mantra' in de zin die Derrida aan dit concept gaf. Maar we naderen tegen onvoorziene duizelingwekkende snelheid een situatie van "vluchten kan niet meer". Gewoon fysieke leefbaarheid van deze planeet maakt de totaalombouw naar duurzame energie onvermijdelijk, en duurzame energie is voorwaarde en gevolg van een duurzame ontwikkeling, en vice versa.

Binnen het bestek van dit korte artikel kunnen we uiteraard enkel de krijtlijnen uitzetten van een effectief overheidsbeleid (zie Verbruggen 2008 voor een diepgravende analyse). Het mag duidelijk zijn uit voorgaande

paragrafen dat we de centrale vraag van dit artikel negatief beantwoorden: nee, een effectief klimaat- en energiebeleid heeft geen schoktherapie nodig. De klimaatproblematiek is dwingender dan de 'peak oil', en er bestaat voldoende wetenschappelijke zekerheid omtrent de wenselijkheid van een verregaande reductie in de uitstoot van broeikasgassen (-80% tot -95% voor de geïndustrialiseerde landen in 2050, zoals vooropgesteld door het IPCC). Dat is een kwestie van redelijk denken op de lange termijn, niet van paniekvoetbal. Teveel nadruk op spectaculaire klimaatevents leidt de aandacht alleen maar af van de kern van de zaak: het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen is niet alleen een kwestie van mondiale rechtvaardigheid; diverse studies tonen immers ook aan dat de economische baten de kosten van een LT klimaatbeleid ruimschoots overstijgen (Stern, 2006).

De eerste taak van het beleid bestaat er dan ook in om een LT visie op duurzaamheid te ontwikkelen en uit te dragen, uitgekristalliseerd rond concrete doelstellingen die stoelen op algemeen aanvaarde beginselen van rechtvaardigheid in de vier domeinen van duurzame ontwikkeling: ecologie, economie, maatschappij en democratische besluitvorming.

Ten tweede moet het beleid de strategische paden uitstippelen om die visie te verwezenlijken, en een inschatting maken van de nodige middelen om elk pad te realiseren. Zonder de nodige middelen kan het beleid het niveau van de 'mantra' niet overstijgen. Het mag duidelijk zijn dat we hier niet pleiten voor een heropleving van een planeconomie. Het is de zaak voor overheden om de marktprocessen opnieuw vorm te geven in functie van het algemeen belang, en hierbij de juiste lessen te trekken uit het verleden. Voor wat het klimaat- en energiebeleid betreft is een taksombouw op niveau van de Verenigde Naties van cruciaal belang om overheden opnieuw de nodige hefboomen te geven om sturend op te treden t.o.v. de machtige en goed georganiseerde energielobby's.

Ten derde moeten overheden zich binnen de gestelde doelstellingen ook voldoende flexibel opstellen. De toekomst is principieel onvoorzienbaar, en de (inter)acties van miljoenen maatschappelijke actoren zijn onvoorspelbaar. Daarom moet op regelmatige basis de inzet van beleidsinstrumenten in het licht van de gestelde doelen worden geëvalueerd en eventueel bijgesteld op basis van dit continue leerproces. Een leerproces dat wel veronderstelt dat we onze keuzes (wat willen we bereiken en hoe geraken we daar?) met argumenten onderbouwen, en niet enkel dobberen op de golven van min of meer significante gebeurtenissen opgetild tot angstaanjagende 'schokken'.

Referenties

- Downs, A. (1972), "Up and down with the ecology: The issue attention cycle", *The Public Interest*, Vol. 28, pp. 38-50.
- Habermas, J. en Derrida, J. (2004), *Filosofie in een tijd van terreur. Gesprekken met Giovanna Borradori, Klement / Pelckmans, Kampen / Kapellen*.
- International Panel on Climate Change (IPCC) (2007), *IPCC Fourth Assessment Report: Climate Change 2007*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Noels, G. (2008), *Econoshock*, Houtekiet / Business Contact, Antwerpen / Amsterdam.
- Prins, G. and Rayner, S. (2007), "Time to Ditch Kyoto", *Nature* 449, pp. 973-975.
- Stern, N. (2006), *Stern Review Report on the Economics of Climate Change*, Cambridge University Press, Cambridge.
- United Nations Development Programme (UNDP) (2007), *Human Development Report 2007/2008. Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World*. UNDP, <http://hdr.undp.org/reports>
- Verbruggen, A. (2008), *De ware energiefactuur*, Houtekiet, Antwerpen.
- World Commission on Environment and Development (WCED) (1987), *Our Common Future*, Oxford University Press, Oxford.